

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 SPALIO 9 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 195 (36)

RUDUO IR DERLIUS

Lietuvą atėjo gražus, auksu tviskantis ruduo, atnešdamas ištis ne menką derlių ir pradžiugindamas mūsų žemdirbius, kurie kaip visada skundžiasi, kad vienur per daug palijo, kitur – per mažai, ant kalno išdžiūvo, o pakalnėj – sušlapo. Bet prie tų skundų mes jau įpratę ir žinome, kad net palanki žemės ūkiui vasara, kokia buvo ši, vis tiek jų netenkins, nepaguos ir neblogas derlius. Žinoma, širdyje žemdirbiai džiaugsis gėrybių gausa, betgi ir Europos Sąjungos pinigėlio norėtusi, o be nusiskundimų ne ką tegausi. Ko gi tave remti, jei tau gerai sekasi?.. Va aplinkinėse valstybėse tai bėda – sausros, gaisrai, potvyniai...

Sausra, karaliaujanti jau antrus metus ir nesiliaujanti nei žiemą, nei vasarą, berods labiausiai iš visų pakenkė kultūrai. Kultūrininkai laikėsi oriai – murmėjo, tačiau nestreikavo, net nurėžus kultūrai skiriamus pinigus dvigubai arba iki visiško minimumo. Mat nuo sovietmečio jiems į galveles įkalta, kad jie yra išlaikytiniai ir kad kultūra – tai tik pramoga, kuria mėgautis galime laisvalaikio, o finansuoti – iš likutinės vertės. Kadangi dabar to likučio nėra, nėra kuo ir kultūros paremti.

Kultūrininkai kaltino buvusį kultūros ministrą neveiklumu, mat jis kumšteliu į stalą nedaužęs, kojele netrepsėjęs ir nereikalavęs. Prieš pat nuimant derlių, jį iškėlusios partijos, save drįstančios vadinti Tautos Prisikėlimo partija, valia nušalintas ir pakeistas kitu, tinkamesniu, anot politikierių, derliui nuimti. Ir, kaip tikėtasi, jis pratęsė tą pačią išlaikytinių giesmelę, ko ir tereikia politikieriams, tepridėdamas, kad kaimui reiktų profesionalesnę kultūrą nuvežti ir parodyti. Nors jis ir dirbo Prezidentės suburtoje kultūros politikos gairių rengimo komisijoje, regis, visiškai užmiršo tai, apie ką tose gairėse kalbama, ir ypač apie tai, kokį nacionalinį produktą sukuria kultūra. Kaip būtina jį paskaičiuoti, kad atsakytum ne tik į klausimą, ar esi išlaikytinis, ar kitus išlaikai ir remi, bet ir sugebėtum tą produktą tinkamai valdyti ir jo naudą tinkamai tautos kultūrinimo labui panaudoti.

Ir nors Prezidentė ragino politikierius kultūros derliaus aruodus būtinai paskaičiuoti, o kultūros sukurtus milijardus (taip, milijardus, ne milijonus!) grąžinti kultūrai, – politikieriai apie tai tyli lyg rudenio lietaus į burnas prisisriaubę, laukdami žiemužės, kai ledas sukaustys ne tik žodžius, bet ir konkrečius jų darbus kultūros derliaus įkainojimo vardan. Mat taip slidumoj patogiau kultūros pinigus plauti. Ir ypač naudinga teigti, kad kultūra – ne materialinis dalykas, o ir pati tokių dalykų nekurianti. Tokia pozicija leidžia ir toliau kultūrininką kvailinti, tituluojant jį išlaikytiniu.

Betgi kiekvienas žmogelis visų pirma rudenį derlių paskaičiuoja, kad žinotų, ką kitamet sėti. Taip pat supranta, kad nei namo nepastatysi be architekto, nei automobilį sukursi be dizainerio, nei žemės ūkio žaliavos, gražiai neįpakavęs ir nepareklamavęs, pelningai neparuosi. Jau nekalbant apie grynąją kultūrą, kuriančią paveikslus, knygas, spektaklius, filmus, muzikos kūrinius ir t. t. ir kurios sukurtas grynasis produktas sudaro apie 5 proc. nacionalinio produkto, t. y. apie 5 milijardų litų per metus.

O kokia tada visos kultūros sukurto produkto vertė, kurią sudaro ne tik kultūros, bet ir pramonės bei kitų sričių produkto dalis? Lietuvoje šito niekas negali pasakyti, o ir nesirengia, ir nenori skaičiuoti.

Pažangiausios valstybės šią kultūros produkto vertę jau seniai paskaičiavo ir tinkamai tvarkosi, nevadindamos kultūrininkų išlaikytiniais, o prašydamos jų skirti savųjų lėšų ekonomikai skatinti. Pas mus sovietinis mentalitetas taip išisaknijęs ir prigijęs naujojoje nomenklatūroje, kad niekas ne tik negalvoja ir nesistengia šio produkto paskaičiuoti ir tinkamai naudojant plėtoti, bet net sustabarėja iš siaubo, išgirdę, kad kultūrininkai gali pradėti skaičiuoti savo derlių.

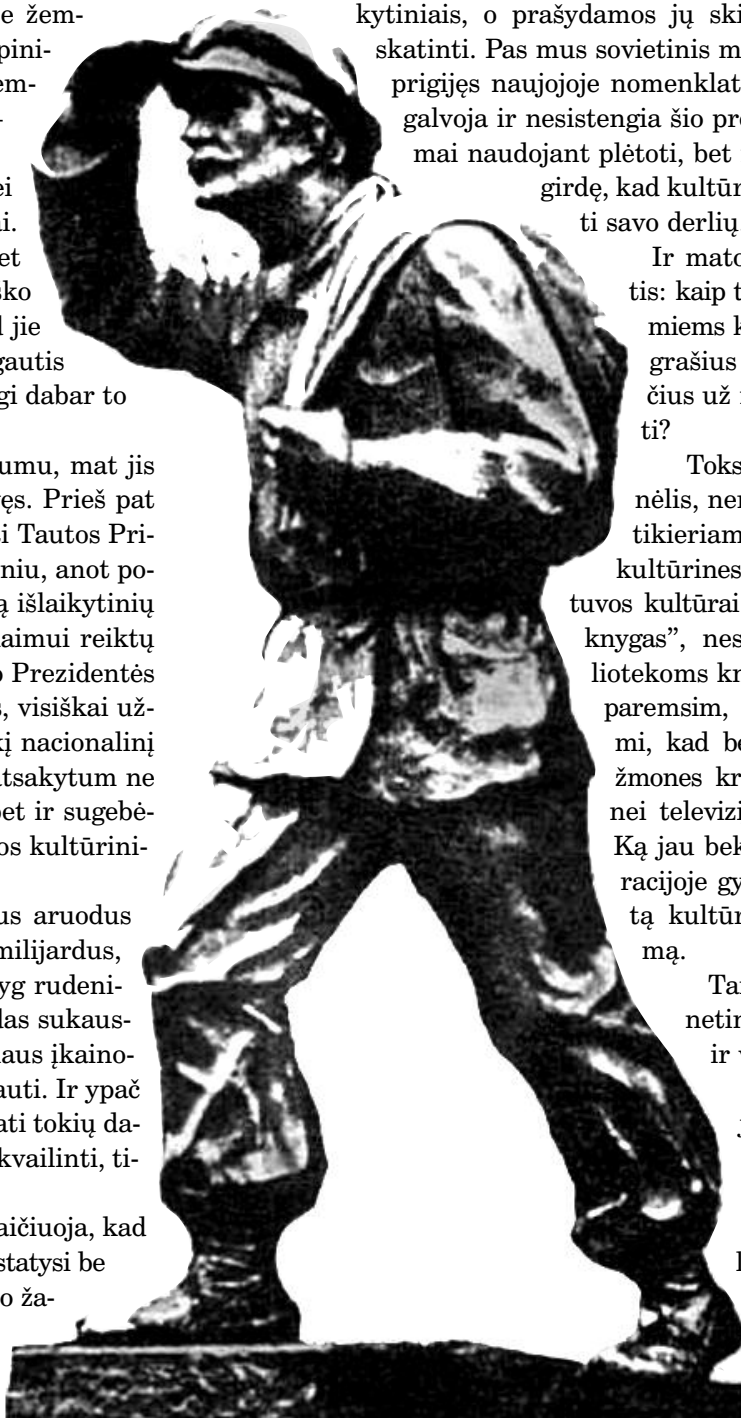
Ir matomas jų akyse klaikus išgąstis: kaip tuomet bus galima nebaudžiamiems kultūros gėrybes naudoti, tik grašius už tai mokant ir jas kuriančius už nieką laikyti ir visai žeminti?

Toks tad mūsų kultūrininkų rudėnėlis, nemenką derlių atnešęs, o politikieriams leidęs ne tik susiaurinti kultūrinės lėšas, bet ir panaikinti Lietuvos kultūrai atstovaujančias „Lietuviškas knygas“, neskirti kaimo ir miesto bibliotekoms knygų, vis teigiant, kad kultūrą paremsim, padėsime, net nesusimąstydami, kad be kultūros pagalbos jie net į žmones kreiptis negalėtų, nes neliktų nei televizijos, nei radijo, nei laikraščių. Ką jau bekalbėti apie didelę dalį emigracijoje gyvenančių lietuvių, jų sukurtą kultūrą, jos ugdymą ir puoselėjimą.

Taigi toks mūsų aruodas, kurį netinginės biurokratinės pelės ir vėl rengiasi sugraužti.

Pabaigai – klausimas naujam kultūros ministrui.

Gerbiamas ministre, ar Jūs bent pagalvojote, kodėl Didžiosios Britanijos karalienė suteikė Paul'ui Macartney'ui sero titulą – ne už indėlį muzikos menui, bet už nuopelnus valstybės išdui?

J. Zikaro „Knygnešys“ – dabarties Lietuvos kultūrininkas.

Petras Mendeika

Kitame numeryje:

- 100 metų su Jonu Biliūnu.
- Julijų Šmulkštį prisimenant.
- Ilgasis knygų sąrašas: L. S. Černiauskaitė.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Petras Mendeika. Ruduo ir derlius.
- 2-as psl. Danutė Bindokienė. Sumanyta – įvykdyta.
- 3-as psl. Marcelijus Martinaitis. Mes gyvenome.
- 4-as psl. Dalia Cidzikaitė. Keturi atviro žodžio dešimtmečiai.
- 5-as psl. Algis Vaškevičius. Vargonininkų konkursas J. Žukui atminti.
- 6-as psl. Šarūnas Šimkevičius. Knyga Dainavos krašto žmonėms.
- 7-as psl. Lidija Veličkaitė. Atsisveikinant su dr. Alma Gudonyte.

Sumanyta – įvykdyta

DANUTĖ BINDOKIENĖ

Vien pavarčius keturis stambius, apie pusketvirto tūkstančio puslapių „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ tomus, švysteli mintis: argi galima ši senosios, istorinės Lietuvos kraštą vadinti Mažuoju, jeigu jis išaugino tiek daug didžių žmonių, sukaupė tokią gausybę kultūros lobių ir taip tvirtai kovojo, kad neprarastų savo lietuviškosios tapatybės?

Galbūt jokia kita Lietuvos dalis amžių būvyje nepatyrė tiek skaudžių skriaudų, kaip Mažoji Lietuva. Tačiau svetimųjų pastangos visuomet atsimušė į kietą lietuvininko pasiryžimą išlikti. Jis, kaip tas „ąžuols drūts prie Nemunėlio“, užgrūdintas nuolatinės kovos už savo brangiausių idealų – kalbos, papročių, tradicijų – išsaugojimą, ne tik išliko, bet davė mūsų tautos kultūrai, literatūrai, kalbai Kristijoną Donelaitį, Martyną Mažvydą, Liudviką Rėzą, Joną Bretkūną, Danielių Kleina,

jungta – liks mūsų atmintyje ir šioje Mažosios Lietuvos enciklopedijoje” (V. Pėteraitis, *Palydos žodis, MLE, I t.*). Tai buvo drąsus ir dėmesio vertas sumanymas, bet taip pat reikia atsiminti, kad pasiūlyta išleisti enciklopediją, kurioje būtų sukaupta medžiaga apie iš esmės „dingusį kraštą”. Kaip tą medžiagą apie Mažosios Lietuvos žymiuosius žmones, vietas, įvykius, kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą surasti, jei okupacijų dešimtmečiais ne tik vokiečiai, bet juo labiau sovietai, stengėsi ištrinti bet kokius buvusius to gyvenimo ženklus – net pakeičiant vietovardžius?

Ar mintis ruošti „Mažosios Lietuvos enciklopediją” buvo Mažosios Lietuvos fondui visiška naujiena? Be abejo, ne. Šis sumanymas buvo keletą kartų iškeltas išeivijoje, kai, pasibaigus Antrajam pasauliniam karui ir nebelikus vilčių grįžti į Tėvynę, tūkstančiai lietuvių – o tarp jų ir mažlietuvių – atvyko į Kanadą bei JAV. Ypač mintį leisti MLE dažnai kėlė Mažosios Lietuvos fondas (MLF), įsteigtas Kanadoje 1983 m. Konkretus nutarimas priimtas 1995 m. Čikagoje vykusiame MLF suva-

biausios Viliaus Pėteraičio visą sąmoningą gyvenimą puoselėtos vizijos realus įkūnijimas. Į tai jis pats įdėjo didžiausią savo dvasios, intelekto, sukauptos informacijos ir materialinių išteklių dalį. Tuo, visų kitų apie 300 MLE kūrime dalyvavusiųjų padedamas, pasistatė paminklą. Tačiau, suburdamas lietuvius iš viso pasaulio, statė jį ne sau, ne vien Mažajai Lietuvai, bet Mažosios ir Didžiosios Lietuvos vienybei, jų abiejų susiliejimui į vieną Lietuvą. Pats MLE kūrimas, kuriame mažlietuviai ir didlietuviai darbavosi petys petin, ranka rankon, ir buvo pati aiškiausia to susiliejimo apraiška. Ji neišdildomai išpausta kone į kiekvieną MLE puslapį. Jungiančioji to kūrybos proceso siela buvo Viliaus Pėteraičio asmenybė, spindėjusi ne tik karštu patriotizmu, bet ir žmogiška šiluma, tolerancija, kantrybe, dėmesingumu, rodžiusi darbštumo ir atsakingumo pavyzdį”. Trečiojo MLE tomo vyr. redaktoriaus žodyje dr. Martynas Purvinas rašo: „MLE rengėjai toliau skelbia Lietuvoje nedaug kam žinomą, kartais pirmąjį kartą aptiktą medžiagą apie Mažąją Lietuvą – daugelio pamirštą baltišką kraštą, sunaikintą XX a. didžiųjų virsmų bei užsitęsusių sovietinės okupacijos. Tik dėl prof. Viliaus Pėteraičio entuziazmo ir atkaklių pastangų prieš dešimtmetį pradėtas didysis MLE rengimo darbas jau artėja prie sėkmingos pabaigos.

L. Apanavičienės nuotr.

Martyną Jankų, Frydrichą Kuršaitį, Vydūną, Ievą Simonaitę ir daugybę kitų šviesuolių – kalbininkų, rašytojų, dailininkų, muzikų, visuomenės veikėjų. O ką bekalbėti apie tamsiaisiais spaudos draudimo dešimtmečiais iš Tilžės spaustuvių į Didžiąją Lietuvą neužtvenkiama srove plūstančią lietuvišką spaudą, kursčiusią ir brandinusią lietuviškosios tapatybės, lietuviškojo patriotiškumo ugnelę, kol pagaliau ji išpiplieskė laisvės ir nepriklausomybės troškimo laužų?

Daug lietuvininkų dėl įvairių priežasčių, dažniausiai ne savu noru, turėjo palikti gimtąją šalį, bet jos meilę kaip brangiausią talismaną išsinešė su savimi ir neužmiršo, nors teko gyventi svetimuose kraštuose. Tai akivaizdžiai parodo šiuo metu Čiurlionio galerijoje (Čikagoje) vykstanti paroda apie pirmuosius lietuvininkus Texaso valstijoje, tai įrodo ir keturi „Mažosios Lietuvos enciklopedijos” tomai, iš kurių liete liejasi to krašto ir jo žmonių didybė.

Išeivijos lietuviai, išsisklaidę po kone visas mūsų planetos šalis, per ilgus dešimtmečius taip pat krovė savo kultūrinį kraitį, tvirtai tikėdami, kad vieną dieną Lietuvai nušvis laisvės rytas ir savo įnašą galės sudėti į laisvos Tėvynės kraičio skrynias. Į aukščiausių mūsų kultūrinių vertybių sąrašą drąsiai galime įrašyti ir MLE. Tiesa, jos paruošimo bei spausdinimo darbai buvo atlikti jau laisvoje Tėvynėje, bet konkreti šio veikalo leidybos mintis kilo toli nuo Lietuvos – Kanadoje, 1996 m., kai Mažosios Lietuvos fondo narys prof. Vilius Pėteraitis pasiūlė surinkti dar įmanomą rasti medžiagą apie ML žmones, jų veiklą, vietas ir išleisti enciklopediją, nes tuo būdu „Mažoji Lietuva – amžiais fiziškai atskirta, dvasiškai visuomet su-

živime. Tad tvirtas Viliaus Pėteraičio pasiūlymas 1996-aisiais konkrečiai pradėti MLE leidybos paruošiamuosius darbus rado visuotinį fondo valdybos pritarimą. Tuo metu fondo valdybą sudarė: pirm. Gytis Martynas Šernas, Ieva Adomavičienė, Ieva Andruškevičienė, Ramūnas Buntinas, Vilius Pėteraitis, Irena Šernaitė-Meiklejohn, Vilius Trumpjonas, Kurtas Vėlius. Tik vargiai tuo metu kas tikėjo, kad pirmasis MLE tomas pasirodys vos po ketverių metų – 2000-aisiais, o visi keturi tomai bus išleisti per kiek daugiau nei dešimtmetį.

Vis dėlto sumanymas neliko vien fondo posėdžių protokolų knygoje. Daugiausia nuopelnų dėl to tenka Viliui Pėteraičiui, kuris nedelsiant kibo į darbą, tapdamas MLE leidybos vyriausiuoju organizatoriumi ir tvarkytoju. Nors ir gyvendamas Kanadoje, V. Pėteraitis buvo visų tomų jungiančioji kūrybos proceso siela, niekuomet nepaleisdamas iš akių pagrindinio MLE tikslo. Keitėsi redakcinės kolegijos nariai, redaktoriai ir bendradarbiai, kurių nuomos ir idėjas ne kartą reikėjo suderinti, bet V. Pėteraitis tai sugebėjo atlikti. Pats V. Pėteraitis yra enciklopedijai surinkęs daug vertingos medžiagos ir parašęs daugiau nei 1 000 straipsnių. Šias atsakingas pareigas jis sąžiningai vykdė iki pat mirties 2008 metais (g. 1914 m.). Nors jam neteko sulaukti ketvirtojo MLE tomo, išleisto 2009 m., pasirodymo, tačiau toji „jungiančioji siela”, to kruopštaus organizatoriaus ranka akivaizdžiai jaučiama ir šiame tome. Straipsnyje, skirtame V. Pėteraičio atminimui, MLE redakcinės kolegijos prezidentas, Lietuvos Mokslų akademijos akademikas prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius ir šio tomo vyr. redaktorius doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius rašo: „MLE, galima sakyti, yra bene svar-

„Mažosios Lietuvos enciklopedijos” ruošimo sumanymui pritarė Lietuvos Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Ir ne tik pritarė, bet visokeriopai rėmė. Buvo sudaryta redakcinė kolegija iš žinomų Lietuvos mokslo, kultūros, visuomenės veikėjų, suburta apie 300 bendradarbių, ne tik lietuvių, bet ir kitataučių. Pradžioje galbūt net leidėjams nebuvo aišku, kokios apimties bus pati enciklopedija, kiek iš įvairių šaltinių bus įmanoma sulasioti medžiagos. Vis dėlto medžiagos surasta nemažai, tad prireikė išleisti net keturis toms. Be abejo, viena kebliųjų problemų, renkant medžiagą apie Mažąją Lietuvą, buvo jos vietovardžiai, kuriuos kiekvienas šio krašto okupantas stengėsi sunaikinti ir savaip pakeisti. Tad labai prasminga, kad kiekviename MLE tome pateikta informacija apie įvairius, okupantų neatpažįstamai pakeistus ar iškraipytus šio krašto vietovardžius, nurodant tris tų pakeitimų tarpsnius: vokiečių atliktus iki 1945 m., lenkų pakeistus nuo 1945 m. ir rusiškuosius pervadinimus, prikergtus lietuviškiems vietovardžiams nuo 1945 metų iki šių dienų. Pastarųjų atliktas Mažosios Lietuvos „nulietuvinimas” yra šlykščiausias, nes vietovardžiams suteikti „rusiški naujadarai” nieko bendra neturi su ankstesniaisiais. Kiek geriau su vokiečių kalbon verstais ar fonetiškai rašomais vietovardžiais – daugeliu atvejų nesunku atpažinti buvusius lietuviškus pavadinimus. Kiek reikėjo pastangų, kol buvo panaikinti svetimųjų uždrėbto purvo sluoksniai ir tikrieji lietuviški pavadinimai rado vietą „Mažosios Lietuvos enciklopedijos” tomuose.

Tačiau šiam milžiniškam užmojui vien geros valios nepakako: reikėjo lėšų. Visų pirma į talką

Nukelta į 8 psl.

MARCELIJUS MARTINAITIS

Ką man kalbėjo augalai ir gyvūnai

Ištrauka iš knygos „Mes gyvenome“

Autoritetinga literatūros kritikų komisija jau sudarė ilgąjį geriausių metų knygų sąrašą (trumpasis skelbiamas vėliau ir anonsojamas per Lietuvos radiją ir televiziją, skaitytojai balsuoja už geriausią knygą, o jos autorius apdovanojamas Vilniaus knygų mugės metu vasario mėnesį). „Kultūra“ pasistengs supažindinti skaitytojus jei ne su visais, tai bent su įdomiausiais kūrniais. Šįkart siūlome pažinti su poeto, literatūrologo, eseisto Marcelijaus Martinaičio knygą „Mes gyvenome“. Beje, pernai šią knygą Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išrinko kūrybiškiausia metų knyga.

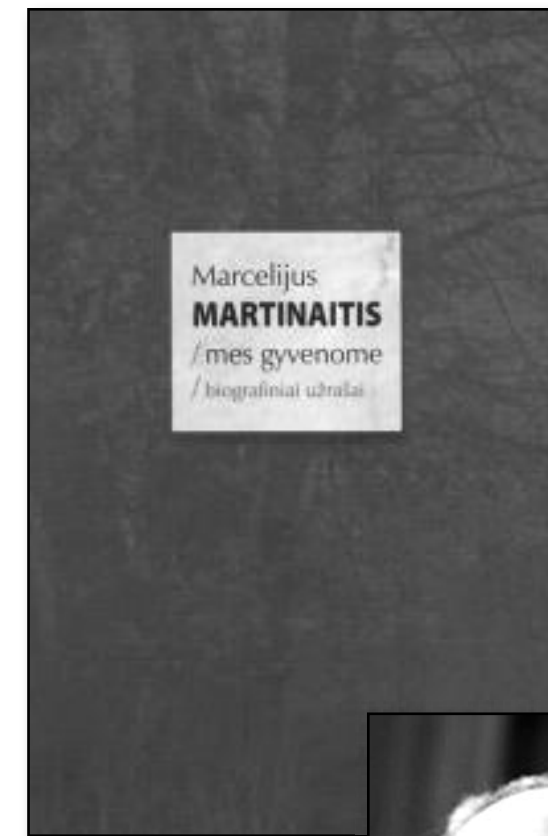
Taigi iki mokyklos ir vėliau atostogų metu visi mano „mokslai“ buvo susiję tik su kiemu, gyvuliais, paukščiais, kaip ir visi vaikai, lanksčiau basas, nieko nežinantis net apie savo lytį. Neretai vos ne iki pirmosios Komunijos negalėjai atskirti, kuris čia berniukas, kuri mergaitė, net plaukai būdavo vienodai trumpai pakerpami vadinamomis avinėmis žirkklėmis, kad juose nesiųstų „gyvulėliai“. Tikriausiai tai susiję su papročiu neskirti vaikų lyties iki jų įvesdinimo į tikinčiųjų bendruomenę – iki pirmosios Komunijos?

Iki tol į vaikų lytį mažai kas kreipdavo dėmesį. Visus, neskirdami lyties, vadindavo vaikais. Tik berniukams būdavo įdomu, kad mergaitės kažko neturi. Tiesa, kaip nors negerai pasielgusį berniuką tėvai pagąsdindavo, kad jeigu neklausys, tai žydas ar čigonas tą daikčiuką nupjaus ir jis bus kaip mergaitė. Tai keldavo didžiausią baimę, nes matydavome, kaip tai daroma su jautukais, paršeliais ar ėriukais. Kažkokiam šventame paveikslėlyje pamačiau, kad ir angeliukai turi tuos „daikčiukus“, o tarp jų – nė vienos mergaitės! Taigi viso to netekęs ir aš nepatekčiau tarp tų angeliukų! Štai jau kokiame ankstyvame amžiuje patvirtinau Froido mokslo tikrumą!

Ir berniukai, ir mergaitės (*mergicos, mergučios*) nešiodavom vadinamąsias *šlebikes*. Susiūdavo tokį maišelį dažnai iš nebalintos lininės drobės ar iš senų paklodžių, padarydavo praskiepus galvai ir rankoms, ir taip per galvą užmaudavo. Tokį drabužėlį namuose dėvėjau ir aš. Panašiai atrodžiau kaip toks berniukas G. Lukšo filme „Vakar ir visados“, kuriame su režisieriumi mėginome atkurti senojo kaimo gyvenseną, vaiko santykį su namais, papročiais, su vyresniais žmonėmis. Atrodo, tikrai buvau panašus į jį, taip vilkėjau, lanksčiau paskui gyvulius ir nė žodžio netardamas stebėjau, ką daro suaugę.

Taigi mūsų kaimo vaikai augdavo lyg ir patys sau. Mirusio trumpai gedėdavo, greit užmiršdavo, nes vos gimusį jau vydavosi kitas. Gimdavo tiek, kiek „išeidavo“, ypač skurdesnėse, netvarkingose šeimose, bet ir mirdavo labai daug. Menkai prižiūrimus vaikus pjovė kokliušas, tymai, skarlatina, džiova, kitos vaikiškos ligos, ypač prie to prisidėdavo mano minėta nešvara. Koks ketvirtadalis ar penktadalis vaikų tikrai išmirdavo.

Niekas tuose kaimuose nesišaukdavo daktaro, gydėdavosi žolelėmis, kažkokiais „devyndrekiiais“, smilkymu, kompresais, degindavo šventintas žvakes, panosėn kišdavo rūkstančias žąsų plunksnas, prie gėstančių melsdavosi arba giedodavo, o mirusiojo kapelis, jeigu jis nespėtas pakrikštyti, greit apaugdavo žolėmis. Tokius dar bevardžius laidodavo už kapinių tvoros, mano Kalnujuose – vadinamuose pakaruoklių kapuose. Kad ten už tos

tvoros neatsidurtų, jeigu būdavo silpnas, krikštydavo vos tik tai gimusį.

Su mano vaikystės vienišumu ar vienatve susijęs knygų skaitymas, nes tai buvo man savotiška bendravimo galimybė su kažkuo. Nuo pat mažens tėvai griežtai drausdavo be jų žinios bendrauti su svetimais vaikais, eiti kur nors jiems nežinant, ypač į kai kurias šeimas, kuriose būdavo girtuokliaujama, keikiamasi, nešvariai gyvenama, kad neparsineščiau namo kokios *kvarabos* ar neįsigyčiau blogų įpročių. Dėl tokių draudimų jausdavau labai tėvų nuskriaustas, dar labiau vienišas.

Ypač kentėdavau dėl to, kad tėvai neišleisdavo pas kaimynų vaikus, kur nors keliaudami nepaimdavo su savimi, pabardavo, jeigu jiems nežinant kur nors dingdavau. Tiesa, galbūt didžiausia bausmė man būdavo klupdymas asloje prie suolo, kartais net liepdavo sukalbėti poterį.

Nubaustas galvodavau apie didžiausią „kerštą“ savo tėvams. Įsivaizduodavau, kad štai nuskestu mūsų *šioželkoje* arba mirštu savo ar ne savo valia, guliu pašarvotas ant mūsų stalo, o tėvai, dėdės, tetos baisiai rauda, gailėdami, kad taip skriaudė, nemylėjo tokio gero, kenčiančio vaiko, o aš, žinoma, kad ir numiręs, viską matau, girdžiu ir piktdžiugiškai džiaugiuos, kad jie visi taip dėl manęs bliauna.

Žinau, kad apie mirtį ar savižudybę panašiai ir kiti vaikai pagalvodavo kaip apie kerštą, tik nežinodavo, kaip tai padaryti. Savižudybė būdavo labai retas dalykas, bent ankstyvoje vaikystėje apie tai mažai buvau girdėjęs. Šiais laikais net ir mažiems vaikams žinoma daugybė būdų, kaip jie gali savo tėvams ar savo skriaudikams „atkeršyti“, ką neretai ir padaro dar nesuprasdami, kad žengia į kelią, iš kurio negrįžtama.

Atrodo, kad mano vienišumas, kuris tada taip skaudindavo, man bus daug ką davęs. Mano „draugai“ buvo gyvuliai, paukščiai, net augalai, manydavau, kad jie supranta žmonių kalbą. Neturėdamas su kuo kalbėti, ką nors pasakodavau katinui, šuneliui, aviai. Tėvai išgirde, kad šneku vienas arba su gyvūnais, labai susirūpindavo, jog

man „negerai galvoj“ – *blūdiuju*. Turėjome vieną tokį katiną, kuris manęs labai įdėmiai klausydavosi, visur sekiodavo paskui, ir man atrodydavo, kad supranta, ką sakau, kažkaip keistai imdavo artikuliuoti, lyg norėdamas man kažką atsakyti žodžiais.

Kur nors pasislėpęs kalbėdavau vienas pats sau, kartais „šnekėdavau“ su perskaitytų knygų veikėjais. O namuose likęs vienas ką nors pasakodavau ir skųsdavau sienoje kabojusiems šventųjų paveikslams, įsitikinęs, kad jie mane girdi! Juk ir tėvai prieš juos besimelsdami ko nors prašydavo ar dėkodavo. Tų paveikslų šiek tiek bijodavau, ypač kai vienas likdavau namuose, jų žvilgsnių, spinduliuojančių širdžių, nes atrodydavo, kad jie mane ne tik girdi, bet ir mato, grasina ar baudžia.

Kai dar buvau labai mažas, o tėvams reikėdavo kur nors išvykti ir mane palikti vieną, troboje mane uždarydavo su katinu. Prisimenu, su juo man būdavo drąsiau tamsoj, griaudžiant perkūnijai, einant per alksnynę, atėjus svetimam žmogui vis stebėdavau, ką jisai darys, lyg jis geriau už mane žinotų, kaip vienu ar kitu atveju reikia pasielgti. Kai mane namuose sergantį reikėdavo ilgesniam laikui palikti, įleisdavo į trobą katiną, kuris glauštydavosi apie mane, kažką „pasakodavo“, guldavosi šalia. Taip pat ir karo metu, kada nežinodavai, kur nukris sviedinys ar bomba, norėdavau, kad bent katinas būtų šalia, atrodė, jog mirti dviese ar trise yra lengviau. Gal taip reikėsi kolektyvinės mirties sindromas, kada didžiausio pavojaus akimirkomis kare būriais drąsiai einama į mirtį, nes individuali mitis visada yra baisesnė.

Aš pats neprisimenu, bet mama ne kartą pasakojo, kaip dar mane labai mažą vilkintį *šlebikę* žiemos metą paliko namuose su katinu, o patys keliavo į svečius ar į bažnyčią. Nuėję gerą puskilometrį atsigręžę pamatė mane paskui sekantį basą su ta *šlebike* ir katinu glėbyje!

Su tais katinais būdavo visokių istorijų. Ką ten kalbėti apie dabartinius miestiečių išpuoselėtus, nervingus, po parodas vežiojamus katus! To meto kaimo vaikai būtume galėję jiems pavydėti. O jų, kaip ir vaikų, niekas nelepdavo: katinas turėdavo žinoti savo vietą ir savo tarnybą: gaudyti peles, žiurkes ir vargšus žvirblėlius, kurie klojimuose „kuldavo“ į ten sužeitus jonus.

Kad nepriprastų šiltai ir tingiai gyventi, katiną vydavau lauk nuo šiltos krosnies, plėsdavo man iš rankų ir su šluotos ražu kartais abu gindavo į kiemą. Tik retkarčiais numesdavo plutelę, įpildavo pieno šlakelį, nes visada katinai turėdavo būti šiek tiek alkani, kad geria eitų savo tarnybą tvarte, daržinėje, ant aukšto prie aruodų. Pasigailėdavo tikrai per speigus, bent naktimis leisdavo šiek tiek pabūti šiltai.

Kartais įsigudrindavau nakčiai slapčia įsinešti ir paslėpti po antklode, o vasarą įsileisti per tamtyč paliktą atvirą langą. Bet kai motina mudu užtikdavo, tai kliūdavo abiem. Mano po antklode priglausti katinai būdavo labai meilūs: murkdavo, minkydavo kojomis krūtinę, laižydavo veidą. Tada mane suimdavo toks baisus graudulys, kad net ašarą išspausdavo, girdi, manęs taip nemyli nei tėvai, nei seneliai, nei pažįstami, kaip tas katinėlis! Štai tada, dar labiau prie savęs glausdamas katinėlį, galvodavau, kaip būtų gera numirti ir taip atkeršyti visiems, manęs nemylintiems! □

Keturi atviro žodžio dešimtmečiai

DALIA CIDZIKAITĖ

Pabaiga. Pradžia 2010 m. spalio 2 d. „Kultūroje“

„Veidu į Lietuvą“

„Akiračių“ siūlomas atsigręžimas „Veidu į Lietuvą“ nebuvo toks paprastas, kaip galėjo atrodyti iš šalies. Autorės rašo, jog išeivija bendravime su kraštu matė tris galimybes: nebendrauti ir nepripažinti; bendrauti ir pripažinti; bendrauti ir nepripažinti. Akiratininkai bandė įrodyti, kad trečias variantas yra naudingesnis nei pirmas. O tai reiškė ieškojimą vidurio, tos „kažkur kitur“ slypinčios tiesos – neatmetant pačios ryšių idėjos, neatsisakant, o tik užslepiant politinius motyvus, atsargiai, netikint sovietine propaganda išnaudojant bet kokius įmanomus ryšius saviems interesams. Arba, kaip sakė Henrikas Žemelis, išeivija neturėtų „užsimerkti ir gyventi tik sentimentais“, bet stengtis pažinti sovietinę Lietuvą, jos gyvenimą, palaikyti ryšį su ten likusiais lietuviais, ramiai ir argumentuotai sudėliojant visus už ir prieš.

Dapkutė ir Kuizininė pažymi, jog „Akiračiai“ neskubėjo smerkti ar teisinti, stengėsi žiūrėti į sovietinę Lietuvą be kokios nors išankstinės nuostatos. Tą patį ragino daryti ir išeiviją – priimti Lietuvos žmones, nepaisant jų pažiūrų, nes – tuo akiratininkai tikėjo – ir tarp lietuvių komunistų gali būti ne vienas sąmoningas Lietuvos patriotas. O tai, reikia pridurti, dar viena neįprasta to meto išeivijos laikysena ir požiūris.

Kita vertus, „Akiračiai“ nesisiekė galutinai sunaikinti priešininko, ypač protingo oponento, juk priešininkas visada reikalingas: „Jei sunaikinsi priešininką, su kuo tada polemizuosi toliau?“. Nuolatinės polemikos įvairiais klausimais buvo mėnraščio „varikliukas“, ne tik ilgas leidimo metus palaikęs mėnraščio gyvybę, bet ir neleidęs patiems akiratininkams apsnūsti, vertęs domėtis įvairiomis aktualijomis, ieškoti ir tyrinėti naujus istorinius šaltinius, skaityti ir analizuoti naujausią literatūrą.

Dapkutė ir Kuizininė pastebi, jog *tokiu būdu, pateikdami priešingas nuomones skelbiamiems sovietiniams straipsniams su juose minimų faktų patikslinimu bei atitaisymu „Akiračiai“ daug daugiau prisidėjo prie sovietinės propagandos griovimo išeivijoje nei būtų pasiekę atmesdami ir nespausdindami šių straipsnių.*

Žingsnis po žingsnio akiratininkai bandė praskleisti geležinę uždangą: abipusis žaidimas tęsėsi, šiek tiek prisitaikant prie aplinkybių. Jis buvo reikalingas abiem pusėms (...). Monografijoje skaitome: *Vartant išlikusius dokumentus į akis krenta, kad tai nebuvo tik paprastas ryšių palaikymas ar plaukimas pasroviui, o labai gerai organizuota, rimtai apgalvota ir suplanuota akcija. Buvo žvalgoma situacija, visais įmanomais būdais renkama informacija apie sovietinę Lietuvą.*

„Akiračių“ pamokos

Dapkutė ir Kuizininė pabrėžia, jog „Akiračiai“ išėjo į viešumą be manifesto, be jokios programos, o tik su trimis žodžiais nusakytu tikslu – kalbėti atviru žodžiu.

Knygoje rašoma, jog „Akiračių“ moto buvo sąmoningai parinktas ir visus leidimo metus laikomas ir saugomas. Jis išskyrė „Akiračius“ iš kitos išeivijos spaudos, nes jiems nebuvo draudžiamų ar nesvarstytinų temų. Kaip pastebėjo akiratininkas Vincas Rastenis, „kai kūne kas nors negerai, tai tam tikri nervai duoda ženklą ir pajuntame skausmą. Vietoj gydėsi, dažnai griebiamės kokių skausmą malšinančių ar raminančių vaistų, bet ilgai-

niui ramybės neduodantieji nervai priverčia gydytis“. Išeivijos spauda, anot jo, praeidama tylo- mis pro problemas atlikdavo tik raminančių, bet ne gydančių vaistų vaidmenį, o „Akiračiams“ teko skausmo jutimą žadinančių nervų vaidmuo. „Vaidmuo ne iš maloniausių, bet kas išdrįstų tvirtinti, kad jis mums nereikalingas?“ – klausė V. Rastenis.

„Akiračiai“ buvo atviri įvairioms nuomonėms ir juose galėjo rašyti ir kunigas, ir ateistas, ir komunistas, ir nacionalistas, ir liberalas, ir konservatorius, jei tik jų svarstomi klausimai buvo susieti su išeivijos ar lietuvių tautos gyvenimu. Kai kurie „Akiračiuose“ pasirodė straipsniai turbūt niekada nebūtų buvę publikuoti kitoje išeivijos spaudoje – pastebi Dapkutė ir Kuizininė.

Iškalbingiausiai apie „Akiračių“ užimtą laikyseną išeivijos spaudos ir skaitytojo atžvilgiu parodo mėnraščio bendradarbių mintys, išsakytos jo puslapiuose. Pvz., spaudos uždavinys nėra pataikavimas skaitytojų skoniui. Priešingai, „spauda turi nuolat tą skonį ir supratimo lygį kelti, ieškoti naujų idėjų, kad skaitytojas galėtų orientuotis ne tik dabarties problemų svarstybose, bet ir mokėtų blaiviai žiūrėti į ateitį“, – rašė H. Žemelis.

Dar tik svarstant apie mėnraščio įkūrimo galimybę, būsimi akiratininkai planavo straipsnius spausdinti „su minimumu sutrumpinimų ir komentarų“. „Sovietinės spaudos straipsniai bus parenkami problematiškumo ir aktualumo pagrindu, ir todėl pats **parinkimo faktas nereikš nei jiems pritrimo, nei pasmerkimo iš redakcijos pusės** [paryškinta aut.]. Tikime, kad skaitytojas geriausiai pajus Lietuvos gyvenimo pulsą, perskaitęs straipsnius, kurie svarsto Lietuvos proble-

mas iš vietinės perspektyvos.”

„Akiračių“ mėnraštis visą laiką laikėsi nuomonės, kad geriausia antikomunistinė propaganda yra ne neigimas, nutylėjimas, o tiesos skelbimas. „Akiračiai“ nerašė išeivijoje įprastų antikomunistinių straipsnių apie pavergtą Lietuvą, atsisakė supaprastinto masiniam skaitytojui skirto įrodinėjimo būdų. Nuomonių skyriuje spausdino straipsnius, net neatitinkančius visos redakcijos pažiūrų, tikint, „kad **intelektualiai subrendusiam žmogui kartais naudinga būti gundomam** [paryškinta aut.], kad daug kam amžinomis atrodančios vertybės dar kartą gali būti perkainuojamos. Todėl šis mėnraštis ir ryžosi būti atviro žodžio“, – rašė Bielskus 1971 metais.

Nepaisant kritikos, „Akiračiai“ visada kalbėjo apie tai, kad nutautėjimas prasideda tada, kai pasidaro nebeįdomios kasdienės lietuviško gyvenimo smulkmenos. Mėnraštis ragino nuolat domėtis ne tik sovietine Lietuva, jos žmonėmis, bet ir lietuvių bendruomenės gyvenimu.

Laimėjimai ir pralaimėjimai

Senieji „Akiračių“ redaktoriai su skaitytojais atsisveikino 2005 m. sausio numeryje, tų pačių metų vasario 16 d. Lietuvoje pasirodė pirmasis mėnraščio numeris. „Akiračių“ pradžia, pastebi monografijos autorės, Lietuvoje buvo gana sėkminga, autorių ir bendradarbių netrūko, o mėnraštis skaitytojus pasiekdavo netgi dažniau nei įprasta: per metus pasirodydavo 11 numerių. Tačiau į Lietuvą perkelti „Akiračiai“ jau buvo kitokie. Paaiškėjo, kad abejonės nebuvo be pagrindo: neįmanoma perkelti suaugusio medžio į naują dirvą. Perkeltieji į Lietuvą „Akiračiai“ pasikeitė, išnyko tas atvirumas ir kritiškumas, mėnraštis prarado savo turėtą veidą, savo gyvą, nuolankumo ir au-

toritetų nepripažįstančią nenuoramos dvasią. Tai buvo natūralus neišvengiamas procesas.

2009 m. pasirodė tik keli mėnraščio numeriai, o 2010 m. redakcija pranešė, kad „Akiračių“ popierinės versijos leidyba nutraukiama. Tiesa, atsisveikinta su viltimi, kad lieka internetinis mėnraščio puslapis, o galbūt vėliau, įveikus ekonominius ir mentalinius sunkmečius, „Akiračių“ atgavinimas vėl turės prasmę.

Knygos autorės „Akiračių“ nueitą beveik keturių dešimtmečių kelią vertina teigiamai: „*Akiračių*“ pavyzdys neišvengiamai įtakojo kitą išeivijos spaudą, skatino ją tapti atviresne kitokioms nuomonėms, daugiau domėtis Lietuva ir jos problemomis. Savo paskirtį mėnraštis atliko. „Svarbiausių iš tų klausimų – dėl ryšių su Lietuva – pasiekėme visiško laimėjimo. Visu šimtu nuošimčių“, – džiaugėsi ir patys „Akiračių“ redaktoriai.

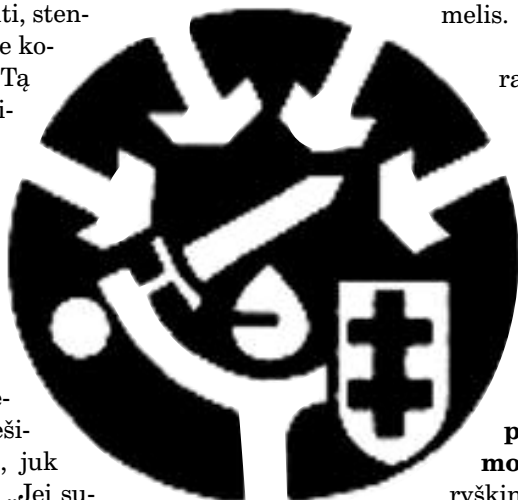
Per 37 leidimo metus pasirodė 365 „Akiračių“ numeriai, kuriuose buvo svarstomos įvairios aktualios Lietuvai ir išeivijai temos. Nepriklausomam, atviro žodžio mėnraščiui tai buvo ilgas laikotarpis ir didelis darbas. Galbūt Lietuvoje ir išeivijoje netrūko tokių, kurie užsidarius „Akiračiams“ galėjo lengviau atsikvėpti, prisimindami ne vieną kritišką ir ironišką straipsnį ar negailestingus Dogo Buldogo pasiūlymus. Tačiau ne vienas skaitytojas apgailestavo, kad nebeliks atviro ir kritiško „Akiračių“ mėnraščio. Visus tuos leidimo metus redakcija sugebėjo išlaikyti aukštą mėnraščio lygį ir kokybę. Net ir 2005 m. „Amerikos lietuvio“ atliktoje apklausoje „Akiračiai“ buvo itin gerai vertinamas leidinys išeivijoje. „Atrodo, užsidarome geru laiku. Visada geriau pasitraukti nuo scenos, kol dar esi ant bangos ir nespėjai skaitytojams įgrišti“, – galėjo ramiai pasakyti išeidami „Akiračių“ redaktoriai.

Autorės prisipažįsta, jog joms sunku įvertinti „Akiračių“ įtaką lietuvių išeivijos visuomenei. Nepaisant ne visai optimistiškų ir atsargių prognozių mėnraščiui pasirodžius, „Akiračiai“ labai greitai išsikovojo savo nišą ir vietą tarp išeivijos leidinių. Žinoma, taikliai pastebi Dapkutė ir Kuizininė, tokio atviro, įvairiai vertinamo, prieštaringo ir provokuojančio leidinio rėmėjų ir skaitytojų ratas niekada nebuvo itin didelis. Negalėjo pretenduoti „Akiračiai“ ir į įtaką platesniems visuomenės sluoksniams. Tačiau, kaip jau minėta anksčiau, tokio tikslo ar misijos jie sau niekada ir nekėlė, jų adresatas buvo mąstantis, įvairias nuomones pripažįstantis, atvirą žodį gerbiąs ir mėgstantis skaitytojas.

„Akiračiai“ pirmiausia buvo išeivijos laikraštis, leistas Čikagoje, tyrinėjantis išeivijos gyvenimo problemas, kuriame netgi ir išsamios informacijos apie okupuotos Lietuvos gyvenimą pirmiausia buvo orientuotos į išeivijos skaitytoją, todėl dar sudėtingiau kalbėti apie „Akiračių“ įtaką Lietuvai. Sovietmečiu „Akiračiai“ ir kiti išeivijos leidiniai buvo pagrindžio leidiniai, retkarčiais atvežami iš Vakarų „naujųjų knygnešių“ ir platinami siauram žmonių ratui.

Nepaisant labai ribotų galimybių pasiekti Lietuvos skaitytojus, „Akiračių“ redaktoriai visada tikėjosi, kad „Akiračiai“ savo straipsniais bent šiek tiek prisideda prie sovietų ideologinės erozijos. Prabėgus dvidešimtmečiui, rašo monografijos autorės, kai kurių žmonių liudijimai rodo, kad tokios viltys nebuvo tuščios. Tad galima spėti, jog jų, kaip, beje, ir pačių akiratininkų akyse, „Akiračių“ misija laikoma sėkmingai pasiekta.

Pabaigoje pastebima: „Kaip ir kiekviena kruopščiai parengta knyga, taip ir ši, atvėrusi mažą lietuvių išeivijos istorijos puslapį, pristačiusi iki šiol mokslinėje apyvartoje neegzistavusius šaltinius, skatina toliau gilintis į šį politinio išeivijos gyvenimo etapą, taip pat prisidėti prie išeivijos istorijos tyrinėjimų ir paskatinti naujų panašių leidinių bei tyrimų atsiradimą“. Tam medžiagos būsimieji tyrinėtojai Dapkutės ir Kuizininės monografijoje bent jau kuriam laikui tikrai nepri-trūks. □

„Akiračių“ logotipas.

Garsiam vargonininkui Jonui Žukui atminti – jaunųjų vargonininkų konkursas

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Rugsėjo 22–24 dienomis Marijampolėje surengtas trečiasis Jono Žuko jaunųjų vargonininkų konkursas, globojamas Vilkauskio vyskupijos vyskupo Rimanto Norvilos. Šis kas dvejus metus rengiamas konkursas yra skirtas garsiam vargonininkui, pedagogui Jonui Žukui (1907–2004), kurio didžioji dalis gyvenimo praėjo Jungtinėje Amerikos Valstijose, atminti.

Švėkšnoje gimęs J. Žukas muzikinius sugebėjimus paveldėjo iš savo tėvo, kuris dirbo šiame miestelyje vargonininku. 1926–1933 metais būsimasis vargonininkas studijavo Kauno muzikos mokykloje pas kompozitorių Juozą Naujėlį, pas Balį Dvarioną jis mokėsi grojimo fortepijonu. Gavęs Švietimo ministerijos stipendiją, J. Žukas išvyko į Paryžių, kur 1933–1937 metais studijavo Prancūzijos valstybinėje konservatorijoje pas vargonų virtuosą profesorių Marcelį Dupre. Gavęs aukščiausio laipsnio diplomą, jis grįžo į Lietuvą, Kauno konservatorijoje dėstė studentams, besimokantiems groti vargonais, fortepijonu. Sulaukęs 30-ies, Kauno Jėzuitų bažnyčioje surengė pirmąjį savo viešą koncertą, kurį gerai įvertino žinomi Lietuvos muzikai Vladas Jakubėnas, Konradas Kaveckas.

Vokiečiams Antrojo pasaulinio karo metais uždarius konservatoriją, jis grįžo į gimtąją Švėkšną, dėstė jos gimnazijoje muziką, o 1944-aisiais pasitraukė į Vokietiją-Baden Badeną Schwarzwalde, kur vargonavo pamaldų metu ir lietuviams, ir vokiečiams. Iki 1949-ųjų, kai atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas, J. Žukas Vokietijoje dar vargonavo Ottersweierio, Heidelbergo miestuose, taip pat vadovavo chorams, studijavo kompoziciją.

1949-aisiais JAV jis apsigyveno New Yorko priemiestyje Woodhavene, kur ir toliau vargonavo, akompanavo chorams. 1950-aisiais surengė pirmąjį savo autorinį koncertą New Yorko Apreiškimo bažnyčioje. Vėliau kelis dešimtmečius jis koncertavo daugelyje Amerikos miestų ir miestelių bažnyčių, taip pat ir Kanadoje, Toronto mieste. Jis nuolat dalyvavo lietuvių radijo laidose, o daugelis iki šiol mena išpūdingus J. Žuko koncertus didžiųjų JAV miestų – Washingtono, Philadelphijos, Baltimores katedrose.

Tarp pačių įsimintiniausių koncertų – J. Žuko vargonavimas 1984-aisiais, minint šventojo Kazimiero 500-ąsias metines Šv. Petro ir Povilo katedroje Philadelphijoje bei po trejų metų lietuvių tautinėje šventėje Washingtone, kai buvo minimas Lietuvos krikščionybės 600-metis. Jam plojo įvairiausių tautybių klausytojai, o pats vargonininkas labiausiai mėgo groti J. S. Bachą, taip pat prancūzų kompozitorių kūrinius, kuriuos jis atlikdavo be natų, nes turėjo absoliučią klausą ir puikią atmintį.

J. Žukas ir pats sukūrė nemažai kūrinių vargonams, jis bažnytinės muzikos klausimais nuolat rašė lietuviškoje spaudoje. Vargonininkas koncertavo, kol sulaukė 80-mečio, o mirė eidamas 98-uosius metus, palaidotas Baltimores Moreland Memorial kapinėse.

1992-aisiais „Draugas“ taip rašė apie J. Žuką: „Jono Žuko vardas turi būti įrašytas aukso raidėmis į Lietuvos muzikos istoriją. Tai menininkas, turėjęs ryškų talentą ir gilią estetiškes pažiūras. Jo koncertinis repertuaras apėmė visų epochų vargoninės muzikos kūrinius.

J. Žukas didžiąją gyvenimo dalį praleido JAV.

Taip pat tai – bene vienintelis improvizatorius lietuvių tarpe ir, galbūt, vienas iš paskutinių liudininkų apie garsius prieškarinius lietuvių menininkų laikus”.

Įvertinant didžiulius J. Žuko nuopelnus, 2006-aisiais Vilniuje buvo surengtas pirmasis jo vardo jaunųjų vargonininkų konkursas. Tada profesorius Vytauto Landsbergio globojamame konkurse varžėsi 14 jaunųjų vargonininkų, kurie grojo Šv. Kazimiero bažnyčioje ir Vilniaus rotušėje. Pirmajame konkurse geriausiai pasirodė Austrijos Salzburgo universiteto „Mozarteum“ studentas Vilimas Norkūnas. Antrasis konkursas 2008-aisiais surengtas Marijampolėje, jame geriausiai sekėsi Kauno konservatorijos studentui Povilui Padleckiui, kuris įveikė dešimt konkurentų, o netrukus ir pats tapo Marijampolės Šventojo Arkangelo Mykolo prokatedros vargonininku.

Šiomet trečiajame J. Žuko jaunųjų vargonininkų konkurse varžėsi 11 atlikėjų iš Vilniaus, Kau-

no, Biržų, Utenos, taip pat sudentų, dabar studijuojančių Danijos Kopenhagos ir Rusijos Maskvos miestuose. Jų vargonavimą Šv. Arkangelo Mykolo prokatedroje bei Šv. Vincento Pauliečio bažnyčiose vertino tarptautinė komisija, kurios nariai – muzikos specialistai iš Lietuvos, Lenkijos, Latvijos ir Estijos. Prokatedros vargonus puikiai įvertino ir šiemet pirmą kartą gimtinėje koncertavęs vargonininkas Vytautas Barkauskas, dabar gyvenantis JAV. Apie jo pasirodymą „Sugrįžimų“ festivalyje jau buvo rašyta „Drauge”.

Konkurso repertuarą sudarė keturios kryptys – baroko epochos muzika, kurią Jonas Žukas itin mėgo ir propagavo, Marijampolės vargonams labai tinkanti prancūzų romantinė muzika, lietuvių klasikų J. Naujėlio ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūryba bei XX amžiaus kompozitorių kūriniai, autoriai varžėsi dviejose amžiaus grupėse. Pasibaigus tris dienas vykusiam konkursui, paaiškėjo ir jo laureatas bei pirmosios premijos laimėtojas – tai 21-erių metų Vaidas Alau-nė, kuris yra baigęs Kauno J. Gruodžio konservatoriją, o dabar yra Danijos Karališkosios muzikos akademijos studentas. Jis konkurse atliko J. S. Bacho Trio sonatą, M. K. Čiurlionio Fugą c-moll, taip pat Francois Couperinio bei Cesario Francio ir Paulo Hindemitho kūrinius.

Laureatui atiteko 1 200 litų (apie 450 dolerių) premija, taip pat specialūs prizai – galimybė surengti solinius rečitalius Kauno Iğulos bažnyčioje bei tarptautiniame festivalyje „Vargonų vasara”, kuris vyks ta Nidos evangelikų liuteronų bažnyčioje. V. Alau-nė apdovanotas ir 300 litų (apie 115 dol.) prizų už geriausią lietuviškos muzikos atlikimą.

Jaunųjų vargonininkų festivalis Marijampolėje sutraukė daug klausytojų – juos sužavėjo ir per konkurso atidarymą surengtas vertinimo komisijos narių koncertas, ir baigiamasis nugalėtojų pasirodymas, kurio klausėsi pilna Šventojo Arkangelo Mykolo prokatedra, nors joje ir vyksta remontas. Šio renginio organizatoriai žada, kad toks festivalis čia įvyks ir dar po dvejų metų. □

Marijampoliečiai turėjo galimybę pasiklausyti jaunųjų vargonininkų.

Organizatorių nuotr.

Nauja knyga Dainavos krašto žmonėms

ŠARŪNAS ŠIMKEVIČIUS

Alytiškis kolekcininkas, kraštotyrininkas ir atsargos karininkas Gintaras Lučinskas vis nedomuoda ramiai miegoti – „privertė“ rašyti atsiliepimus apie jau antrą savo knygą – „Žuvę už Lietuvą. Laisvės kovos Dainavos krašte 1918–1923 metais”.

Per vienerius metus – tai jau antroji šio autoriaus knyga. G. Lučinską labiausiai domina karo istorijos tema. Pats kilęs iš Dzūkijos, todėl labai brangina šio krašto istoriją, renka faktologinę medžiagą, nuolat publikuoja istorinius straipsnius, atiduodamas duoklę kažkada čia gyvenusiems žmonėms, stengdamasis, kad jų atminimas būtų išsaugotas. Šis autorius pasižymi dar ir tuo, kad jam svarbi kiekviena knygos detalė: pradedant tekstu, iliustracijomis ir baigiant poligrafine knygos išraiška. Keletą kartų jam esu pastebėjęs, kad tikri bibliofilai vartoja ir skaito savo knygas taip, jog praktiškai nelabai matomos naudojimo žymės. Tačiau G. Lučinskas turi savo nuomonę šiuo klausimu ir stengiasi, kad jo knygos būtų geros ne tik turiniu, bet ir išvaizda. Todėl šios išleidžiamos kietais viršeliais, kokybiškai susiūtos, tiesiog smagu jas skaityti, kaip sakoma – limpa prie rankų. Visos jo išleistos knygos gana gausiai iliustruotos. Knygoje „Žuvę už Lietuvą. Laisvės kovos Dainavos krašte 1918–1923 metais” (416 psl.) autorius pateikia 209 iliustracijas (vertingas fotografijas ir atvirukus, žemėlapius, schemas, dokumentus) iš įvairių kolekcijų, archyvų, taip pat ir iš savo gausios kolekcijos. G. Lučinskas, šešiolika metų rinkdamas medžiagą šiai knygai, pasinaudojo 104 archyviniais šaltiniais, o naudotos literatūros sąrašė – 318 pozicijų. Knygoje dauguma fotografijų publikuojamos pirmą kartą. Autorius mano, kad jos knygai suteiks daugiau informatyvumo.

Savo tekstą skiriu į dvi dalis. Pirmoje paminėsiu keletą dalykų, kurie svarbūs knygoje nagrinėjamai temai. O antroje pabandysiu būsimiesiems skaitytojams pristatyti pačią knygą.

Naujoje knygoje Gintaras sau leidžia truputį pajuokauti (jo nuomone – tauta turi žinoti savo „herojus”), kas šiaip jo tekstams nėra būdinga. Mat knygos pabaigoje skaitome sąrašą tų Dzūkijos savivaldybių ir jų atsakingų valdininkų, kurie atsisakė finansiškai paremti knygos leidybą. Tikėkimės, kad ateityje ir kiti knygų autoriai paseks jo pavyzdžiu. Juk ne paslaptis, kad valdininkai mėliau „prašaudys” spalvingais fejerverkais keliolika tūkstančių litų, negu keliais šimtais litų parems knygų leidybą, sakyčiau, netgi istorijos išsaugojimą. Beje, knygos autorius neužmiršo padėkoti ir tiems, be kurių pagalbos ir paramos knyga nebūtų išvydusi dienos šviesos.

Kraštotyrininkas G. Lučinskas bendradarbiauja ir su istoriku doc. dr. Sigitu Jėgelevičiumi, kuris recenzavo jo knygą. Dalį savo surinktos medžiagos (tyrinėjimų) apie Seinų kraštą G. Lučinskas jau publikavo „Vorutos” laikraštyje.

Nagrinėjant lietuvių-lenkų santykius Nepriklausomybės kovų laikotarpiu būtina suvokti kai kurias senesnes realijas. Neišvengiamai reikia nagrinėti ir bendros Lenkijos-Lietuvos valstybės partitį. Tačiau svarbiausia – tai, kas įvyko XIX amžiuje. Susiformavo dvi ideologijos, nulėmusios tolesnę pasaulio istorijos raidą. Gimė komunizmas ir nacionalizmas. Beje, komunizmas rado sau labai palankią dirvą būtent buvusios Lenkijos-Lietuvos valstybės teritorijoje, taip pat Prūsijoje. Čia kūrėsi ankstyvos marksizmo kuopelės, iš čia kilę nemažai garsių veikėjų. XX amžius – tai lemiamos kovos tarp šių dviejų ideologijų metas. Pirmasis pasaulinis karas lėmė naujų valstybių atsiradimą, tarp jų – Lenkijos ir Lietuvos.

Kai kas mano, kad būtent Lietuva sužlugdė Lenkijos maršalo Juzefo Pilsudskio svajones apie galingo gynybinio buferio sukūrimą, į kurį būtų

patekę naujai susikūrusios valstybės. Tačiau iš esmės šią idėją palaidojo Rusija. Po Pirmojo pasaulinio karo buvusioje jos teritorijoje susikūrė ne viena nauja valstybė, tačiau daugelis iš jų gyvavo labai neilgai. Vos tik sustiprėjusi Sovietų Rusija pasiuntė į kiekvieną Raudonosios armijos dalinius. Nepriklausomybę iškovoti pavyko tik nedaugeliui, tarp jų – Lietuvai ir Lenkijai.

Lenkai 1918 m. greičiausiai nesuprato nacionalizmo esmės, nes manė, kad lietuviai ir lenkai turėtų, kaip ir anksčiau, jungtis į bendrą valstybę. Tą pačią klaidą darė vokiečiai 1939 m., kada siūlė lenkams bendrai pulti Sovietų Sąjungą. Iš tikrųjų lenkai savo nacionalizmą nukreipė tiek prieš sovietus, tiek prieš vokiečius. O lietuvių nacionalizmo 1918 m. netenkino bendra valstybė su lenkais. Pavarčius pirmosios Nepriklausomos Lietuvos periodiką, matyti, kaip gausu karikatūrų, nukreiptų prieš lenkus, bet nestinga ir pajuokiančių vokiečius.

Pačioje nacionalizmo esmėje ir glūdi paaikškinimas, kodėl nacionalizmas pralaimėjo savo lemiamą kovą prieš komunizmą. Nacionalizmo sis-

jai ir kunigai, kuriais žmonės labiausiai pasitikėjo), kurie steigė naujas mokyklas, kūrė savivaldos institucijas, Šaulių sąjungą, stiprino Lietuvos kariuomenę, ne tik savo darbu, bet ir savo gyvybe prisidedami prie atgimusios valstybės gynimo ir stiprinimo.

Kovojant su vidaus ir išorės priešais, Lietuvos šauliai atliko svarbų vaidmenį gindami Lietuvos Nepriklausomybę. Lietuvos kariuomenės savanoriams, stojusiems tarnauti į kariuomenę, buvo žadama duoti žemės, o šauliams tokie Vyriausybės pažadai nebuvo taikomi, nekalbėta ir apie kitokias socialines garantijas. Kareiviai gaudavo uniformas, batus, o šauliai tuomet dėvėjo savo sermėgas ir apavą. Dažniausiai ir ginklus turėjo nuosavus, tik šaudmenis gaudavo iš karinių struktūrų. Daugelis Seinų krašto šaulių veikė ir kovėsi prieš užnugaryje, t. y. tikros partizaninės kovos sąlygomis. Pietų Lietuvos šaulių dalyvavimas Nepriklausomybės kovose, prasidėjęs 1918 m. pabaigoje, pasibaigė 1923 m. ne tik kovomis abipus demarkacijos linijos, bet ir jiems dalyvaujant Klaipėdos krašto sukilime.

1931 m. birželio 24 d., minint Šaulių sąjungos dieną, paskelbtas nutarimas „Apdovanoti žuvusius dėl Lietuvos nepriklausomybės šaulius ir partizanus, pasižymėjusius tėvynės gynimo ir Šaulių sąjungos kūrimo darbe”. Šaulių žvaigždės ordinai apdovanoti ir Dainavos krašte žuvę partizanai bei šauliai: kun. Juozas Bakšys, Juozas Bloznelis, Tarasas Fiodorovas, Feliksas Kuckailis, Viktoras Kuckailis, Juozas Kvedaravičius, Vincas Marcinkevičius, Petras Mockevičius, Martynas Petraičius, Juozas Slavikas, Petras Švedas, Petras Vitkauskas, Juozas Urbonas, Kazys Žukas. 1938 m. jų pavardės įrašytos Karo muziejaus kovose už Lietuvos Nepriklausomybę žuvusiųjų kriptoje, marmuro lentoje.

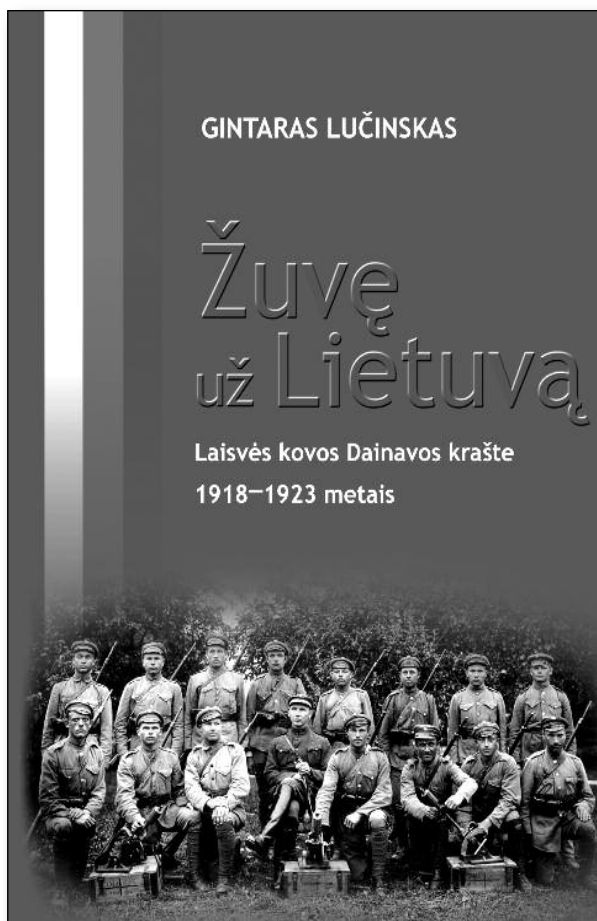
Šiandien mes laisvi ir nepriklausomi, tačiau vertėtų prisiminti dr. Jono Basanavičiaus žodžius: „Tauta, pamiršusi savo praeitį, yra be ateities”. Tik pažinus ir pamilus gimtinę, galima puoselėti, ugdyti Tėvynės ir tautos meilę.

Knygoje pateikiamos 7 apybraižos. Vienoje iš jų apžvelgiamos 1918–1923 m. Nepriklausomybės kovos Seinų krašte (sąlygiškai senojoje apskrityje). Šiai apybraižai yra artima apybraiža apie lenkiškąją Varviškės „savivaldą” ir jos likvidavimą (Varviškės „respublika”). Tai irgi Nepriklausomybės kovų Seinų krašte siužetų rinkinys. Likusios apybraižos skirtos 5 pasižymėjusiems Nepriklausomybės kovų Dainavos krašte dalyviams – šauliams, mokytojams: kun. dr. Juozui Bakšiui, Juozui Blozneliui, Petrui Mockevičiui ir Motiejui Aldoniui bei kariuomenės kūrėjui savanoriui Liudvikui Stanišauskui. Pastarojoje daug vietos skirta 1-ojo pėstininkų pulko kovoms 1919 m. vasario mėn. dėl Alytaus su puolančiais Sovietų Rusijos Raudonosios armijos daliniais. Visas šias 7 apybraižas sieja viena bendra idėja – kova už Lietuvos Nepriklausomybę.

Knygos pabaigoje pateikiami jau publikuoti kitų autorių tekstai apie Seinų krašte laisvės kovose pasižymėjusius asmenis: kun. Juozapą Galecką, karininką Aleksandrą Urbelį, mokytoją Juozą Liaukevičių, šaulius Feliksą ir Viktorą Kuckailius, Juozą Kvedaravičių, Juozą Slaviką, Juozą Urboną, Petrą Vitkauską, Antaną Česonį ir kt.

G. Lučinskas, siekdamas perteikti Lietuvoje vyravusias nuotaikas, skaitytojams pateikia autentišką 1919–1940 m. Lietuvos periodinės spaudos informaciją. Kiekvienam skaitytojui paliekama laisvė pačiam spręsti ir individualiai interpretuoti konflikto su lenkais įvykius, kurie ne visada galėjo būti kritiškai nušviečiami periodinėje Nepriklausomos Lietuvos spaudoje.

Viliuosi, kad apybraižose autoriaus G. Lučinsko atskleidžiamos Nepriklausomybės kovų dalyvių gyvenimo istorijos padės geriau pažinti savo gimtojo krašto praeitį, sužadins susidomėjimą Lietuvos valstybės kūrimosi pradžia, praplės akiratį ir papildys žinias apie kovų už laisvę epizodus. □

tema – labai susiskaldžiusi, nevieninga. Buvo daug mažų valstybių ir tik viena labai stipri – Vokietija. Jos turėjo mažiau laiko tobulinti savo sistemą, palyginti su 1917 m. Rusijoje išgalėjusiais komunistais. Komunizmas pasirodė esąs daug lankstesnis, pritaikytas eksportui.

1918–1920 m., kai Lietuvos valstybė dar tik kūrėsi, per Pietų Lietuvą traukė ginkluoti lenkų ir raudonarmiečių būriai, priartėdavo ir nutoldavo Lietuvos-Sovietų Rusijos, Lenkijos-Sovietų Rusijos ir Lietuvos-Lenkijos frontai. Dainavos krašte net iki 1923 m. vidurio tęsėsi kovos. Neišvengta įvairių grasinimų, provokacijų, išpuolių, nužudymų. Visa tai dar labiau sunkino švietimo darbą ir skurdino neturtingą kraštą, sunkiai atsaugunantį po Rusijos ir Vokietijos okupacijų. Deja, po Pirmojo pasaulinio karo nusistovėjusi taika atnešė daugybę naujų rūpesčių. 1920 m. po Lenkijos kariuomenės generolo Liucjano Želigovskio avantiūros dalis lietuviškų žemių liko atplėštos nuo etninės Lietuvos. Lenkiškosios dalies lietuviai tapo tarsi antrarūšiais žmonėmis, o lietuviybė – vienu iš nusikaltimų. Seinų apskrities žmonės, jų gimines, žemę ir turtą padalijo demarkacijos (vėliau administracinė) linija.

Tačiau net ir tuomet Lietuvos valstybės pakraštyje atsirado krašto šviesuolių, visuomenininkų, kultūros veikėjų (daugiausia tai buvo mokyto-

Atsisveikinant su pedagoge visuomenininke dr. Alma Gudonyte

LIDIJA VELIČKAITĖ

Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus Vilniuje direktorė, pedagogė, visuomenininkė daktarė Alma Gudonytė, eidama 80-uosius metus, 2010 metų rugpjūčio 27 dieną išėjo amžinybėn. Devyniolika metų pasišventusiai dirbo, kurdama muziejų ir rengdama jame gausybę kultūrinių švietėjiškų renginių.

Anykščių rajone, Narbūčių kaime ūkininkų Adelės ir Rapolo Gudonių šeimoje 1930 m. gruodžio 4 dieną pasaulį išvydo pirmagimė dukra Alma. Šeimoje gimė dar trys broliai – Mykolas, Albinas ir Gediminas. Namuose buvo nemaža biblioteka, tad Almutė anksti pamilo knygas, poeziją, išmoko groti kanklėmis. Lankė Anykščių raj. Aulelių pradinę mokyklą, ją baigusi mokėsi Svėdasų vidurinėje mokykloje, 1950–1954 m. studijavo Vilniaus pedagoginiame institute, įgydama lietuvių kalbos mokytojos specialybę. Po studijų 1954–1958 m. dirbo Šilalės vidurinėje mokykloje lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, o 1958–1960 m. buvo paskirta šios mokyklos direktore, 1960–1961 m. – Šilalės rajono Švietimo skyriaus inspektore, nuo 1961 m. dirbo Pedagogikos mokslinio tyrimo institute (PMTI) vyr. laborante, tais pačiais metais tapo vyr. moksline bendradarbe. 1966 m. įstojo į Leningrado A. Gerceno pedagoginio instituto aspirantūrą ir 1968 m. apgynė pedagogikos mokslų kandidato disertaciją „Suaugusių moksleivių savarankiško gimtosios kalbos (lietuvių) sintaksės mokymosi metodika“. Darbą tęsė tame pačiame PMTI, dirbdama moksline sekretore 1971–1991 m. Tuo laikotarpiu parašė nemaža knygų: „Suaugusių mokinių savarankiškumo ugdymas per gimtosios kalbos pamokas“ (V., 1972), „Lietuvių kalbos pagrindai“ (V., 1973), „Lietuvių kalbos pratimai vakarinių pamaininių ir neakivaizdinių vidurinių mokyklų IX klasėms“ (V., 1978), X ir XI

Jurgis ir Marija Šlapeliai su dukromis.

Dr. Alma Gudonytė

klasėms (1979, 1986), „Lietuvių kalbos mokymo vakarinėje vidurinėje mokykloje ypatumai“ (1989), „Pedagoginės paskaitos“ (vadovėlio aukštosios mokykloms bendraautorė, 1969).

1990 m., Lietuvai atgavus nepriklausomybę, galima buvo pradėti vykdyti lietuviško žodžio ir knygos puoselėtojos Marijos Šlapelienės testamentą – įkurti Marijos ir Jurgio Šlapelių namuose muziejų. Daug biurokratinių kliūčių teko įveikti daktarei Almai Gudonytei ir tik didžiulio užsispyrimo dėka 1991 m. rugsėjo 25 d. buvo įkurtas Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-muziejus. Paskirta šio muziejaus direktore, dr. Alma Gudonytė, padedant Šlapelių dukrai Gražutei Šlapelytei-Sirutienei, imasi didelio ir atsakingo darbo – vadovauja namo

restauravimui ir ekspozicijų paruošimui. Kaip artima giminaitė, globojusi Mariją Šlapelienę, 30 metų saugojo Šlapelių archyvą ir jis dabar yra eksponuojamas name-muziejuje, kuris 1996 m. rugsėjo 12 d. oficialiai buvo atidarytas lankytojams.

Kai Gražutei Šlapelytei-Sirutienei tėvų namai tapo jos nuosavybe, ji juos padovanojo Vilniaus miesto žmonėms su sąlyga, kad čia bus įrengtas muziejus. 1996 m. Gražutė Šlapelytė-Sirutienė ir Vilniaus miesto meras Alis Vidūnas pasirašė Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus perdavimo Vilniaus miestui aktą. Tai byloja kiemo pusėje į sieną įmūryta lenta „Gražutė Šlapelytė-Sirutienė kviečia pasisemti kultūrinės atgaivos Jos paveldėtame ir Vilniaus miestui padovanotame name-muziejuje“.

Direktorės dr. Almos Gudonytės pastangomis M. ir J. Šlapelių namas-muziejus tapo lietuviybės atgaivos salele, kurioje tilpo Tėvynės pažinimo draugijos, Vilniečių ainių klubo (buvo jų narė), Lietuvos moterų lygos, knygų pristatymo renginiai, įvairių žymių žmonių jubiliejai. Muziejuje pastoviai veikia parodos, kuriose eksponuojami įvairių dailininkų ir tautodailininkų darbai.

„Vilniuje viena alude mažiau, už tai viena šventove daugiau,“ – taip kalbėjo Vilniaus Abraomo Kulviečio vidurinės mokyklos mokinys suruoštame vaidinime, skirtame Šlapelių atminimui.

Dr. Almai Gudonytei tarpininkaujant, prof. Vladas Žukas parašė dvi monografijas – „Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygynas Vilniuje“ (V., 2000) ir „Marijos ir Jurgio Šlapelių archyvas“ (V., 2006). Direktorės pastangomis sukurtas dokumentinis filmas „Ištikimi lietuviškam žodžiui. Marija ir Jurgis Šlapeliai“ (aut. V. Domaševičius ir J. Matonis). Dr. Alma Gudonytė parengė spaudai Gražutės Šlapelytės-Sirutienės straipsnių rinkinį „Vilnijos atgarsiai“ (V., 2004). 2009 m. istorikė Nastazija Kairiūkštytė ir lituanistė Alma Gudonytė

išleido knygą „Lietuviybės kovų verpetuose. Vilniaus ir Seinų kraštai XIX a. pab. – XX a. pr.“. Visų šių knygų išleidimą finansavo JAV (Santa Monikoje) gyvenanti Gražutė Šlapelytė-Sirutienė. Deja, 2009 m. sausio 5 d., eidama šimtuosius metus, Santa Monikoje mirė Marijos ir Jurgio Šlapelių dukra Gražutė Šlapelytė-Sirutienė. Jos urną su palaikais dr. Alma Gudonytė parvežė į Lietuvą ir palaidojo šalia tėvų ir jos vyro Aloyzo Siručio Rasų kapinėse Vilniuje. Taip pat parvežė Gražutės ir Aloyzo Siručių didžiulį kultūrinį archyvą (daugiau nei 20,000 vnt.) į Lietuvą. Dr. Alma Gudonytė paskelbė spaudoje daugiau nei 30 straipsnių apie Šlapelių šeimą, rašė ir kitomis kultūros temomis.

Atsisveikinimas su Vilniaus šviesuole dr. Alma Gudonyte rugpjūčio 30–31 dieną vyko Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus patalpose. Atiduoti paskutinę pagarbą velionei atvyko daugelio visuomeninių organizacijų atstovai (Tėvynės pažinimo draugija, Lietuvos moterų lyga, Cinzų fondas, Talka Tėviškei), 1956 m. laidos abiturientai, Vilniaus memorialinių muziejų direkcija, giminės, daugelis pavienių žmonių, pažinojusių Almą Gudonytę ir bendravusių su ja. Lietuvos Nacionalinio operos ir baletų teatro solistas Andrius Pleškūnas alto garsais pagerbė direktorę dr. Almą Gudonytę, su kuria daug metų bendravo ir dar visai neseniai muziejuje vyko jo motinos dailininkės Janinos Pleškūnienės paroda. Mokytojų namų Žemaičių folkloro ansamblio „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė) giedotojų grupė – Danutė Kaminskienė, Birutė Dubinienė ir Vidas Malinauskas – velionės atminimą pagerbė giesmėmis.

Laidotuvių dieną, rugpjūčio 31-ąją, M. ir J. Šlapelių name-muziejuje atsisveikinant su direktore dr. Alma Gudonyte, Vilniaus m. savivaldybės Kultūros, sporto ir turizmo departamento direktorė

Nukelta į 8 psl.

Atsisveikinant su pedagoge visuomenininke dr. Alma Gudonyte

Atkelta iš 7 psl.

Kristina Ulevičiūtė pasakė, kad tai didžiulė netektis miestui ir visiems jį pažinojusiems.

Ilgametis velionės bičiulis ir knygų autorius prof. Vladas Žukas priminė dr. Almos Gudonytės gyvenimą, kartu su Marija Šlapeliene saugant lietuviškas knygas nuo konfiskavimo. Prof. Vladas Žukas perskaitė atsiminimų atkarpą, kai 1990 metais rugsėjo 3 d. Vilniuje „Kibinų“ restorane vaisės suruošė iš JAV atvykusi Gražutė Šlapelytė-Sirutienė ir tos šeimos giminaitė dr. Alma Gudonytė. Svečių buvo kelios dešimtys – prof. P. Norkūnas su žmona, prof. P. Čibiras, istorikas V. Martinėnas, p. Janonis su žmona, prof. P. Dundulienė, dr. M. Lukšienė, teatrologas A. Vengris, dr. D. Kaunas, prof. Z. Zinkevičius, Vilnios draugijos pirmininkas K. Garšva. Prof. Vladas Žukas, perskaitęs neilgą pranešimą apie M. ir J. Šlapelių lietuvių knygyną, jo veiklą ir reikšmę, ypač Vilnios

istorijoje, išdėstė savo samprotavimus dėl Vilnios lietuvių kultūros muziejaus įkūrimo Šlapelių namuose, siūlydamas jį pavadinti Marijos ir Jurgio Šlapelių vardo Vilniaus krašto spaudos muziejumi. Muziejaus įkūrimo klausimu pasisakė J. Mačeika, dr. M. Lukšienė, V. Martinkėnas, prof. P. Čibiras, prof. Z. Zinkevičius, dr. D. Kaunas, A. Vengris. Dauguma pritarė muziejaus įkūrimui, pabrėždami, kad jis būtų gyvas, veiklus, nes Marijos ir Jurgio Šlapelių nuveiktas darbas įkuriant lietuvių knygyną, kuris veikė caro valdžios metais nuo 1906 m., lenkų, vokiečių ir rusų okupacijos metais – iki 1945 m., jungė okupuotą ir laisvą Lietuvą.

Prof. Ona Voverienė teigė, kad užgeso vienas ryškiausių mūsų kultūros švyturių. Pabrėždama dr. Almos Gudonytės gailestingumą, atjautą ir pagalbą žmogui, prof. O. Voverienė tikisi, kad jos atmintis neišblės, o geriausias paminklas Almai Gudonytei bus lietuviškumo sklaida visoje Lietuvoje.

Kaip pagarba išėjusiajai buvo sugiedotas Lietuvos himnas ir giesmė „Sveika, Marija”.

Svėdasų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje Šv. Mišias už velionę Almą Gudonytę aukojo šios parapijos klebonas Vydas Juškėnas. Tardamas atsisveikinimo žodį, velionę pavadino gyvenime švietusiu deimantu. Šv. Mišiose vargonų muzikai alto garsais pritarė Andrius Pleškūnas.

Dr. Alma Gudonytė palaidota prie savo tėvų (Adelės ir Rapolo Gudonių) ir senelių (Anelės ir Antano Gudonių) Narbūčių kaimo kapinaitėse, netoli savo tėviškės. 1978 m., mirus Almos motinai, praūžusi melioracija namus nugriovė, beliko tik kelios obelys prie netoliese esančio ežerėlio. Kapinaitės labai mažos, vos aštuoni-dešimt kapų, daugiausia palaidota mažamečių vaikų, bet jos prižiūrimos, aptvertos mūro tvora. Jas 1887 m. įsteigė Almos Gudonytės senelis, nors tuometinė caro valdžia nelabai norėjo duoti leidimą.

Kapinaitėse atsisveikinimo žodį tarė Svėdasų krašto J. Tumo-Vaižganto muziejaus vedėjas, žurnalistas Vytautas Bagdonas, sakydamas, kad gimtinėje lieka ryškūs dr. Almos Gudonytės palikti pėdsakai. Su seserimi atsisveikino brolis Albinas, įvykdęs paskutinį jos norą sugrįžti į savo sodybą. Kalbėjo Almos pusseserė Skaistutė Kazlauskienė, prisimindama jos gerumą. Tėvynės pažinimo draugijos pirmininkas dr. Kazys Račkauskas priminė dešimt metų vykusį nuoširdų bendradarbiavimą su M. ir J. Šlapelių namo-muziejaus direktore. Kapinaitėse skambėjo Andriaus Pleškūno altas. Visi lydėjusieji sugiedojo giesmę „Marija, Marija”. Daug baltų gėlių ir vainikų papuošė daktarės Almos Gudonytės amžinojo poilsio vietą.

Netekome didžiulės patriotės, atsidačiusios švietėjiškai veiklai. Ji tikėjo gražia Lietuvos ateitimi, jos žmonėmis, kuriančiais ir dirbančiais Tėvynės labui. Tikimės, kad jos veiklą M. ir J. Šlapelių name-muziejuje pratęs kartu su ja ilgus metus dirbusi Danguolė Žemaitytė, kiti darbuotojai ir toliau telks tautos šviesuolius.

Dr. Alma Gudonytė buvo ne tik daugelio visuomeninių organizacijų narė, bet ir jų rėmėja. 2010 m. Vilniaus miesto savivaldybė apdovanojo dr. Almą Gudonytę sidabro medaliu už „Nuopelnus Vilniaus kultūrai”. □

M. ir J. Šlapelių namas-muziejus Pilies gatvėje Vilniuje.

Sumanyta – įvykdyta

Atkelta iš 2 psl.

atėjo Mažosios Lietuvos fondas (įsteigtas 1983 m. Kanadoje), kurio surinktomis lėšomis išleistas MLE I tomas (2000 m.). Visiems keturiems tomsams išleisti MLF iš mecenatų, rėmėjų, prenumeratorių ir kitų šaltinių sukaupė 337 838 dolerius! Šiuo metu Mažosios Lietuvos fondo tarybą sudaro: pirm. Vilius Trumpjonas (JAV), Ieva Adomavičienė (Kanada), prof. dr. Jurgis Anyšas (JAV), dr. Martynas Buntinas (JAV), vysk. Hansas Dumpys (JAV), kun. Valdas Aušra (JAV), Ramūnas Buntinas (JAV) ir Asta Šernaitė-Šimkus (Kanada); iki savo mirties 2008 m. tarybai priklausė prof. Vilius Pėteraitis. Taip pat MLE leidybą gausiai parėmė Lietuvių fondas (79 000 dolerių), Tautos fondas, Lietuvos Švietimo ir mokslo, Kultūros ministerijos.

„Mažosios Lietuvos enciklopedijos” keturtomis ir ypač prof. Viliaus Pėteraičio pastangos, kad sumanymas leisti MLE pasiliktų ne vien svajonė, savo svarumu pralenkia daugelį kitų išeivijos lietuvių pasiėgtų laimėjimų ir atliktų darbų. Be abejo, jam prilygsta Juozo Kapočiaus ir jo vadovaujamos Lietuvių enciklopedijų leidyklos išleisti 36 „Lietuvių enciklopedijos” tomai, arba Broniaus

Kviklio paruoštas „Mūsų Lietuva” keturtomis bei jo šeši „Lietuvos Bažnyčių” tomai. Beje, J. Kapočius pasirūpino „Lietuvių enciklopedijos” santauką išleisti angliškai ir, pradėdant 1970 m., buvo išleisti keturi „Encyclopedia Lituanica” tomai. Tad malonu girdėti, kad MLE leidybos darbai dar neužbaigti – ruošiamasi parengti ir išleisti suglaustą, vienu tomu enciklopediją anglų, vokiečių ir rusų kalba.

Verta prisiminti, kad ir „Lietuvių enciklo-

Senovinis Klaipėdos pilies vaizdas.
H. Rungės žemėlapis, 1584.

pedija”, ir Broniaus Kviklio stambieji veikalai išėjo be finansinės ar kitokios paramos iš Lietuvos. Šiems leidiniams medžiaga surinkta, gyvenant toli nuo savo kilmės krašto, o bendradarbiai buvo taip pat išeivijos lietuviai. Tiesa, Bronius Kviklys sugebėjo okupuotoje Lietuvoje surasti bendradarbių, kurie, nepaisant sovietų valdžios draudimų ir su jais susijusių pavojų, slapta pasirūpino ir perdavė į Vakarus daug medžiagos apie Lietuvos bažnyčias. Laikai per pastarąjį dvidešimtmetį pasikeitė: Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, „Mažosios Lietuvos enciklopedija” ne tik susilaukė Lietuvos valdžios bei mokslinių institucijų pritarimo, bet ir gausių bendradarbių, ir net finansinės paramos.

Tad džiaukimės, sulaukę ketvirtąjį MLE tomo, remkime tolesnes Mažosios Lietuvos fondo pastangas išleisti MLE santrauką nelietuvių kalba (kažin ar bus apsieita tik su vienu tomu) ir atlikti kitus svarbius darbus, padėsiančius sujungti Mažąją ir Didžiąją Lietuvą glaudesniais ryšiais. MLE turėtų rasti pagarbą vietą kiekvieno susipratusio lietuvių namuose. Jos tomus būtina dažnai pavarstyti, paskaityti ir sužinoti daug naujų, nuostabių dalykų apie tą „dingusią kraštą”, kuris iš esmės yra mums labai artimas, svarbus ir brangus. Mažosios Lietuvos nuopelnai lietuvių kultūrai, švietimui, literatūrai yra milžiniški. Visiems verta su jais artimiau susipažinti – o tam geriausias būdas: įsigyti ir skaityti MLE. □